

2022 M. ATASKAITA APIE PAGRINDINIŲ TEISIŲ BŪKLĘ

2021 m. pagrindinių teisių apsaugos srityje padaryta pažanga, tačiau neišvengta ir nesėkmių. FRA 2022 m. ataskaitoje apie pagrindinių teisių būklę apžvelgiami svarbiausi pokyčiai šioje srityje, aptariami laimėjimai ir neišspręsti probleminiai klausimai. Šiame leidinyje pateikiamos FRA nuomonės apie pagrindines nagrinėjamų teminių sričių naujoves ir trumpa faktinių duomenų, kuriais grindžiamos šios nuomonės, apžvalga. Jame glaustai, tačiau informatyviai apžvelgiamos didžiausios ES ir jos valstybėse narėse kylančios su pagrindinėmis teisėmis susijusios problemos.

FRA NUOMONĖS

1 [DĖMESIO CENTRE]

Socialinės teisės ir lygybė atsižaukant po COVID-19 pandemijos

3

Chartijos įgyvendinimas ir naudojimas nacionaliniu lygmeniu

6

Lygybė ir nediskriminavimas

9

Rasizmas, ksenofobija ir susijusi nepakanta

12

Romų lygybė ir įtrauktis

15

Prieglobstis, vizos, migracija, sienos ir integracija

17

Informacinė visuomenė, privatumas ir duomenų apsauga

20

Vaiko teisės

23

Teisė kreiptis į teismą

25

Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo raida

Rankraštis parengtas 2022 m. balandžio mėn.

Nei Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, nei bet kuris Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros vardu veikiantis asmuo nėra atsakingas už toliau pateikiamos informacijos naudojimą.

Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2022

Print	ISBN 978-92-9461-815-3	ISSN 2467-2483	doi:10.2811/610556	TK-AM-22-001-LT-C
PDF	ISBN 978-92-9461-784-2	ISSN 2467-2718	doi:10.2811/11009	TK-AM-22-001-LT-N

© Europos pagrindinių teisių agentūra, 2022

Leidžiama atgaminti nurodžius šaltinį.

Norint naudoti ar atgaminti nuotraukas ir kitą medžiagą, kurių autorių teisės nepriklauso Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrai, reikia gauti tiesioginį autorių teisių turėtojų leidimą.

Nuotraukų šaltiniai

Viršelis: © BGStock72/Adobe Stock; myboys.me/Adobe Stock; Lazyllama/Adobe Stock

1 puslapis: © Rob/Adobe Stock

2 puslapis: © BGStock72/Adobe Stock

2 puslapis: © RioPatuca Images/Adobe Stock

3 puslapis: © FRA

3 puslapis: © Alexlmx/Adobe Stock

4 puslapis: © Bluedesign/Adobe Stock

6 puslapis: © Aleksander Kalka/NurPhoto/Getty Images

7 puslapis: © Mangostar/Adobe Stock

8 puslapis: © Ananass/Adobe Stock

9 puslapis: © myboys.me/Adobe Stock

9 puslapis: © dusanpetkovic1/Adobe Stock

10 puslapis: © Ton Koene/Alamy Stock Photo

11 puslapis: © Fizkes/Adobe Stock

12 puslapis: © Birute/iStock

13 puslapis: © FRA

14 puslapis: © Philippe Huguen/AFP/Getty Images

15 puslapis: © Jacopo/Adobe Stock

15 puslapis: © BalkansCat/iStock

16 puslapis: © Elmar Gubisch/Adobe Stock

16 puslapis: © Henry-Martin Klemt/Adobe Stock

17 puslapis: © Jirsak/Adobe Stock

17 puslapis: © Gorodenkoff/Adobe Stock

18 puslapis: © Vitalii Vodolazsky/Adobe Stock

19 puslapis: © Michael Traitov/Adobe Stock

20 puslapis: © New Africa/Adobe Stock

20 puslapis: © Ralf Geithe/Adobe Stock

21 puslapis: © Jenny Matthews/Getty Images

22 puslapis: © Emin Ozkan/Adobe Stock

23 puslapis: © Jirsak/AdobeStock

24 puslapis: © AJ_stock_photos/Adobe Stock

24 puslapis: © Corgarashu/Adobe Stock

25 puslapis: © Chansom Pantip/Adobe Stock

26 puslapis: © Jenny Sturm/Adobe Stock

27 puslapis: © Seventyfour/Adobe Stock

28 puslapis: © Nathaphat Nampix/Adobe Stock

SOCIALINĖS TEISĖS IR LYGYBĖ ATSIGAUNANT PO COVID-19 PANDEMIJOS

COVID-19 pandemija turėjo poveikį žmonių galimybėms naudotis savo socialinėmis teisėmis, nors tas poveikis ne visiems buvo vienodas. Didelė dalis ES visuomenės grupių susidūrė su neįprastai dideliu mirtingumu, padidėjusia skurdo rizika, suvaržymais užimtumo srityje, ribota prieiga prie skaitmeninės infrastruktūros, sumažėjusiomis galimybėmis pasinaudoti sveikatos priežiūros, vaiko priežiūros, švietimo ir mokymo paslaugomis ir dalyvauti visuomenės gyvenime, taip pat įtampa derinant asmeninį ir profesinį gyvenimą.

ES atsakas buvo operatyvūs veiksmai, kurių ėmėsi Europos Komisija ir kelios agentūros, įskaitant Europos ligų prevencijos ir kontrolės centrą, kuris kas savaitę teikia išsamią epidemiologinės padėties analizę, ir Europos vaistų agentūrą, kuri vertina COVID-19 gydymo būdus ir vakcinas. Be to, siekiant sušvelninti socialinį pandemijos poveikį, valstybėms narėms pagal Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę skirta 723,8 mlrd. EUR.

Pasinaudodamos šia parama, valstybės narės įgyvendino daugiau nei 850 priemonių, kad pagerintų socialinių teisių įgyvendinimą atsigauant po pandemijos.

Reikia sistemingai stebėti, ar šių priemonių įgyvendinimas suderinamas su pagrindinėmis teisėmis, ir užtikrinti veiksmingą ir efektyvų jų panaudojimą, taip pat jų atitiktį žmogaus teisėms. Vis dėlto valstybės narės paprastai neįtraukia kompetenciją žmogaus teisių srityje turinčių valstybės įstaigų į pagal ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus socialinėms teisėms skatinti vykdomų priemonių stebėseną.

ES teisinėje sistemoje įtvirtintas įsipareigojimas užtikrinti socialines teises, kaip tai matyti iš Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 4, 9 ir 151 straipsnių, Europos Sąjungos sutarties 3 straipsnio ir ES pagrindinių teisių chartijos IV antraštinės dalies, kurioje nustatytos nuostatos dėl solidarumo.

2021 m. ES ir jos valstybės narės į COVID-19 pandemiją reagavo iš naujo įsipareigodamos įgyvendinti „socialinę Europą“, kaip tai parodė Porto socialinių reikalų aukščiausiojo lygio susitikimas ir Europos socialinių teisių ramsčio veiksmų planas. Reglamente, kuriuo nustatoma ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė (2021/241), apibrėžti Sąjungos teisiniai ir politiniai įsipareigojimai, o valstybės narės įpareigojamos paaiškinti, kaip jų nacionaliniai ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planai prisidės prie Europos socialinių teisių ramsčio įgyvendinimo. Reglamente taip pat minimos pagrindinės teisės, pvz., susijusios su duomenų apsauga, aplinkos apsauga ir lygybe.

ES per šią priemonę valstybėms narėms skyrė 723,8 mlrd. EUR, įskaitant paramą pandemijos sukeltiems socialiniams nuostoliams kompensuoti. Todėl ši priemonė atspindi Sąjungos įsipareigojimą kurti teisingesnę, įtraukesnę ir socialinę Europą. Ji padėjo valstybėms narėms sukurti daugiau nei 850 priemonių, kurios padėtų skatinti socialinę ir teritorinę sanglaudą ir galėtų prisidėti prie

1.1 FRA NUOMONĖ

ES ir jos valstybės narės turėtų skatinti pažeidžiamoje padėtyje esančių asmenų, kurie labiausiai nukentėjo nuo pandemijos, socialines teises skirstydamos ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės lėšas ir laikydamosi visų susijusių teisių ir politinių įsipareigojimų. Nustačiusios, kad finansuojamos priemonės nepakankamai veiksmingos šalinant žmonių socialinio pažeidžiamumo aspektus, ES valstybės narės turėtų jas koreguoti.

socialinių teisių įgyvendinimo. Šios priemonės turi padėti šalinti įvairių ES gyventojų grupių, įskaitant pažeidžiamoje padėtyje esančias moteris, vaikus ir jaunimą, neįgaliuosius, vyresnio amžiaus žmones, romus ir mažų garantijų darbą dirbančius asmenis, socialinio pažeidžiamumo aspektus.

Plačiau kalbant, valstybės narės į savo nacionalinius ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus įtraukė priemones, kuriomis siekia gerinti švietimo kokybę, plėsti galimybes įsidarbinti ir skatinti integraciją į darbo rinką. Kai kurios šių priemonių skirtos būtent vaikams ir jaunimui. Kitos priemonės yra susijusios su socialinės apsaugos ir socialinių sistemų pertvarka, dar kitos – su galimybių gauti sveikatos priežiūros paslaugas ir ilgalaikę priežiūrą gerinimu.

1.2 FRA NUOMONĖ

ES ir jos valstybės narės turėtų užtikrinti, kad Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės lėšos nebūtų naudojamos su ES pagrindinių teisių chartija arba Neįgaliųjų teisių konvencija (NTK) nesuderinamu būdu. Europos Komisija ir ES valstybės narės turėtų nustatyti veiksmingus pagrindinių teisių stebėsenos mechanizmus, susijusius su šia priemone. Valstybių narių kompetentingos institucijos raginamos šio proceso metu dalyvauti nuolatinėse ir prasmingose konsultacijose su žmogaus teisių ir lygybės valstybės įstaigomis. Tai galėtų būti konsultacijos su šiomis įstaigomis dėl sistemų, kuriomis užtikrinama atitiktis ES pagrindinių teisių chartijai ir iš NTK kylantiems įpareigojimams, nustatymo. ES valstybės narės taip pat galėtų apsarstyti galimybę įtraukti žmogaus teisių valstybės įstaigas į ekonomikos gaivinimo priemonių poveikio pagrindinėms teisėms vertinimą.

Viešosios lėšos, įskaitant ES lėšas, atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant pagrindinių teisių, įskaitant socialines teises, apsaugą. Tai ypač svarbu, kai atitinkamos institucijos užtikrina, kad šiomis lėšomis nebūtų finansuojama su pagrindinėmis teisėmis nesuderinama veikla. Tam reikia užtikrinti veiksmingą praktinę lėšų panaudojimo stebėseną.

Reglamente, kuriuo sukurta ši paramos priemonė, valstybės narės įpareigojamos du kartus per metus Europos semestro metu teikti ataskaitas apie pažangą, padarytą įgyvendinant savo ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus (27 straipsnis). Tačiau reglamente nėra apsaugos priemonių, kurios užtikrintų lėšų panaudojimo suderinamumo su pagrindinėmis teisėmis stebėseną, tokių, kurios būtų panašios į numatytąsias Bendrijų nuostatų reglamente, pvz., dėl nacionalinių stebėsenos mechanizmų steigimo ar žmogaus teisių ar lygybės valstybės įstaigų įtraukimo į tokius mechanizmus.

Kai kurios valstybės narės savo planuose numatė priemones, keliančias abejonių dėl jų suderinamumo su ES pagrindinių teisių chartija arba NTK. Pavyzdžiui, priemonės lėšų naudojimas neįgaliesiems skirtoms įstaigoms atnaujinti ar statyti gali neatitikti NTK 19 straipsnio dėl savarankiško gyvenimo ir įtraukties į bendruomenę.

2

CHARTIJOS ĮGYVENDINIMAS IR NAUDOJIMAS NACIONALINIŲ LYGMENIU

Taryba pareiškė esanti visapusiškai įsipareigojusi įgyvendinti Europos Komisijos parengtą strategiją stiprinti Pagrindinių teisių chartijos taikymą ES. 10 metų trukmės strategijoje ir Tarybos išvadose daugiausia dėmesio skiriama Chartijos taikymui nacionaliniu lygmeniu, kartu pabrėžiant atitinkamų nacionalinių subjektų vaidmenį.

Nacionaliniu lygmeniu teismai, parlamentai, vyriausybės ir kitos įstaigos toliau naudoja Chartiją ir apie tai užsimenama teismų sprendimuose, poveikio vertinimuose ir parlamentų diskusijose, kaip matyti iš 2021 m. surinktų įrodymų. Esama kelių politinių iniciatyvų, kuriomis siekiama didinti mokymą Chartijos taikymo klausimais, pavyzdžių. Tačiau atrodo, kad nacionalinės įstaigos, taikydamos koordinuotą ir ilgalaikį planavimą, iki šiol neįgyvendino Komisijos strategijos ir Tarybos išvadų. Vis dėlto Chartijos nacionalinių ryšių punktų paskyrimas gali būti požymis, kad 2022 m. pažanga gali būti labiau pastebima.

ES lygmuo

2021 m. kovo mėn. pradžioje Europos Sąjungos Taryba priėmė išvadas dėl griežtesnio ES pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) taikymo. Šios išvados gali būti naudingos geriau taikant Chartiją nacionaliniu lygmeniu, taip tinkamiau apsaugant pagrindines teises ES valstybėse narėse. Taryba ragina rengti daugiau mokymų, aktyviau didinti informuotumą, rengti geresnes teisėkūros taisykles, dažniau keistis Chartijos taikymo patirtimi ir praktika, nustatyti griežtas iš Chartijos išplaukiančias sąlygas ES fondams, geriau koordinuoti su Chartija susijusių klausimų sprendimą, stiprinti nacionalines žmogaus teisių institucijas (NŽTI) ir aktyviau bendradarbiauti su pilietine visuomene.

Į Europos Komisijos parengtą Chartijos strategiją taip pat sureagavo Regionų komitetas ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Jie atkreipė dėmesį į tai, kad reikia įtraukti atitinkamai regioninius ir pilietinės visuomenės subjektus. Europos Parlamentas pažymėjo, kad svarbu stebėti, kaip įgyvendinamos visos Chartijoje nustatytos teisės.

2.1 FRA NUOMONĖ

ES institucijos 2021 m. priimtus savo atitinkamus politikos dokumentus turėtų naudoti kaip atspirties tašką savo būsimoms pastangoms užtikrinti visapusišką Chartijos taikymą. Šių politikos dokumentų peržiūrai atlikti būtina reguliariai rinkti atitinkamų nacionalinių ir vietos subjektų duomenis, informaciją ir patirtį.

Pavyzdžiui, Taryba, ateityje komentuodama Pagrindinių teisių chartijos taikymą, 2021 m. išvadose dėl Chartijos nustatytas pagrindines sritis galėtų naudoti kaip atskaitos sistemą. Rengdama kitas tokias metines išvadas, susijusias su Chartija, Taryba galėtų apsvarstyti galimybę surengti interaktyvius ir įrodymais pagrįstus mainus atitinkamose Tarybos darbo grupėse, siekdama skatinti tarpusavio mokymąsi, kartu įtraukdama nacionalinius Chartijos ryšių punktus.

ES agentūros ir įstaigos galėtų apsvarstyti galimybę vadovautis teisingumo ir vidaus reikalų srities agentūrų pavyzdžiu ir reguliariai vertinti, kaip jos gali padidinti savo indėlį įgyvendinant ir skatinant Chartijoje nustatytas teises.

Atnaujintame Europos Komisijos sukurtame e. teisingumo portale pradėta reguliariai rinkti perspektyvią Chartijos taikymo praktiką. Devynios teisingumo ir vidaus reikalų srityje veikiančios agentūros antrą kartą surengė metinius mainus Chartijos taikymo klausimais ir aptarė įvairias priemones, kurios buvo nustatytos siekiant užtikrinti ir skatinti Chartijos taikymą atsižvelgiant į jų atitinkamus įgaliojimus.

Visi šie 2021 m. ES lygmens dokumentai ir pokyčiai yra tinkamas pagrindas siekti daugiau.

2.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės, kurios dar neįsteigė Chartijos ryšių punktų, kaip tai raginama padaryti Chartijos strategijoje, turėtų tai greitai padaryti, siekdamos paskatinti koordinuotą ir veiksmingą Chartijos strategijos įgyvendinimą.

ES valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę įgyvendinti Europos Komisijos chartijos strategiją ir Europos Sąjungos Tarybos išvadas panaudodamos struktūrinį procesą, pagrįstą konkrečiais tikslais, tarpiniais uždaviniais ir terminais. Tam galėtų būti parengtas Chartijos veiksmų planas arba esamuose veiksmų planuose ar strategijose pateikiamos konkrečios nuorodos į Chartiją.

ES valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę įvertinti Chartijos taikymo žinių lygį, kurį jos užtikrina rengdamos profesinį būsimųjų teisėjų, prokurorų ir kitų teisės specialistų teorinį ir praktinį mokymą, ir sukurti priemones, kurios padėtų šalinti galimus trūkumus šiuo atžvilgiu, remdamos turima nacionalinių ir tarptautinių mokymo institucijų patirtimi ir naudodamos tarptautiniu lygmeniu prieinamas priemones, pvz., parengtas FRA.

Nacionalinis lygmuo

Kaip matyti iš Tarybos išvadų, 2021 m. daug dėmesio buvo skirta nacionaliniam valdymo lygmeniui. Ši tendencija grindžiama 2020 m. Chartijos strategija, kurioje Europos Komisija paragino valstybes nares imtis konkrečių veiksmų, pvz., nacionalinėse administravimo institucijose sukurti ryšių punktus, pritaikyti procedūras, susijusias su poveikio vertinimais ir teisiniu tikrinimu, užtikrinti, kad pakankamai Chartijos taikymo patirties turintys komitetai stebėtų, kaip valdomi ES fondai, arba sukurti ar sustiprinti NŽTI. Ji taip pat paragino valstybes nares išplėsti su Chartija susijusias politines priemones mokymo, informuotumo didinimo srityje arba skatinti palankią ir saugią aplinką pilietinės visuomenės organizacijoms (PVO) ir teisų gynėjams.

Įgyvendinant visus šiuos aspektus, reikės pereiti prie kitokios nacionalinio lygmens pagrindinių teisių kultūros. Su pagrindinėmis teisėmis susijusi praktika išlieka orientuota į nacionalinę konstitucinę teisę ir Europos žmogaus teisių konvenciją (EŽTK), kaip tai matyti ne tik iš teismų praktikos, bet ir iš teisėkūroje taikomų su pagrindinėmis teisėmis susijusių argumentų. Iš to matyti, kad Chartijos pridėtinė vertė dar ne iki galo išnaudojama ir kad Chartijos ir nacionalinės teisės ir Chartijos bei EŽTK sąveika dar nėra visiškai integruota į įprastines mokymo programas.

Todėl pastebima tik keletas veiksmų nacionaliniu lygmeniu, kuriais siekiama struktūriškai įgyvendinti Chartijos strategiją nustatant tikslus, tarpines reikšmes ir terminus. Chartijos ryšių punktų tinklo sudarymas yra svarbus pirmas žingsnis šia kryptimi, nes jie gali būti naudingi orientuojant ar padedant vykdyti Chartijos strategijos įgyvendinimo procesą. Tačiau iki šiol tik pusė valstybių narių paskyrė Chartijos ryšių punktus.

Vietos lygmuo

Atsižvelgiant į valdymą vietos lygmeniu, verta priminti, kad Chartija „taikoma centrinės valdžios institucijoms bei regioniniams ir vietiniams organams, taip pat visuomeninėms organizacijoms, kai jos įgyvendina Sąjungos teisę“ (žr. paaiškinimus, 51 straipsnis, Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 303/17, 2007 12 14). Vyriausybės turėtų dalytis savo patirtimi ir praktika, kad sudarytų sąlygas tarpusavio mokymuisi. 2021 m. Europos Komisija paleido Europos e. teisingumo portalo skiltį, kurioje valstybės narės gali dalytis geriausia patirtimi, susijusia su Chartijos naudojimu ir informuotumo didinimu, be kita ko, ir vietos lygmeniu. Tačiau iki šiol jos portalu šiuo tikslu naudojosi ne itin dažnai.

Europos Komisijos Chartijos strategijoje terminas „vietos“ pavartotas 17 kartų. Joje ne tik raginama vietos lygmeniu dalytis geriausia Chartijos taikymo patirtimi ir skatinti palankią ir saugią aplinką PVO ir teisių gynėjams vietos lygmeniu, bet ir reikalaujama, kad valstybės narės vietos lygmeniu pateiktų pakankamai gairių, kad vietos valdžios institucijos galėtų laikytis savo pareigų pagal Chartiją. Strategijoje taip pat atkreipiamas dėmesys, kad vietos įstaigos gali didinti informuotumą apie žmogaus teises ir apie tai, ką daryti, jeigu tos teisės yra pažeidžiamos.

2021 m. kovo mėn. priimtose Tarybos išvadose taip pat pažymimas regioninių ir vietos administracijų, įskaitant valstybės tarnautojus, vaidmuo „integruojant Chartiją ir užtikrinant pagrindinių teisių laikymąsi formuojant politiką, taip pat puoselėjant pagrindinių teisių kultūrą visais vykdomosios valdžios lygmenimis“. Vis dėlto, remiantis FRA atlikta konsultacijų, kurias Europos Komisija surengė rengdama Chartijos strategiją, duomenų analize, vietos administracijos ne itin daug žino apie Chartiją. Dėl vietos lygmens potencialo siekiant geresnės pagrindinių teisių apsaugos ir skatinimo abejonių nekyla. Pavyzdžiui, 2021 m. FRA pasiūlė sistemą, kuria siekiama skatinti, kad daugiau ES miestų taptų žmogaus teisių miestais, ir padėti kurti teisių kultūrą vietos lygmeniu.

2.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų aptarti naują Chartijos strategiją su vietos ir regionų institucijomis ir iširti, kaip jos galėtų geriausiai prisidėti prie pagrindinių teisių ir Chartijos skatinimo.

Vietos ir regioninės valdžios institucijos turėtų užtikrinti, kad jų priemonėse, procedūrose ir politikoje būtų nurodoma Chartija. Naujiems nacionaliniams Chartijos ryšių punktam reiktų pranešti apie esamą vietos praktiką, kad jie galėtų tokia praktika ir patirtimi dalytis su kitomis valstybėmis narėmis, pavyzdžiui, per Europos e. teisingumo portalą.

Miestai galėtų apvarstyti galimybę tapti žmogaus teisių miestais ir savo darbe, programose ir veikloje labiau atsižvelgti į pagrindines teises. Šiuo atžvilgiu gali būti naudinga FRA pasiūlyta teisių stiprinimo vietos lygmeniu sistema.

Regionų komitetas galėtų apvarstyti galimybę reguliariai sudaryti sąlygas forume keistis su Chartija susijusia ir perspektyvia patirtimi.

3

LYGYBĖ IR NEDISKRIMINAVIMAS

2021 m. minimos 21-osios ES lygybės direktyvų metinės. Tai paskatino parengti laimėjimų ir neišnaudotų galimybių sąrašą ir atlikti teisės aktų įgyvendinimo vertinimą, tačiau, svarbiausia, išnagrinėti galimybes imtis tolesnių veiksmų. Šiais metais skyriuje daugiausia dėmesio skiriama LGBTI asmenų diskriminacijai ir ES piliečių diskriminacijai dėl jų pilietybės.

LGBTI asmenų teisių pažeidimai kai kuriose valstybėse narėse, taip pat padidėjęs susijusių neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kurstymo atvejų skaičius (tai gali rodyti faktiškai padidėjusį incidentų skaičių ir didesnį norą apie juos pranešti) paskatino keletą tarptautinių institucijų imtis atsakomųjų veiksmų. Kartu tarptautinėje ir nacionalinėje jurisprudencijoje vis dažniau pripažįstamos tos pačios lyties porų ir homoseksualių tėvų šeimos teisės.

Yra įrodymų, iš kurių matyti, kad ES piliečiai įvairiose gyvenimo srityse patiria diskriminaciją dėl pilietybės, tačiau šiuo klausimu surinktu duomenų yra labai nedaug.

2021 m. kai kurios priemonės, skirtos kovoti su COVID-19 pandemija, turėjo neigiamą poveikį LGBTI asmenims, o ES piliečiai, keliaudami per ES sienas ir gaudami arba registruodami savo skiepus, susidūrė su problemomis.

Šiais metais skyriuje daugiausia dėmesio skiriama LGBTI asmenų diskriminacijai ir ES piliečių diskriminacijai dėl jų pilietybės.

3.1 FRA NUOMONĖ

Atsižvelgdama į planuojamą teisėkūros iniciatyvą dėl tėvystės (motinystės) pripažinimo ir susijusių priemonių, Europos Komisija turėtų nustatyti valstybėms narėms skirtą atitinkamą sistemą ir parengti papildomas gaires, siekdama užtikrinti tos pačios lyties asmenų tėvystės (motinystės) tarpusavio pripažinimą.

ES valstybės narės turėtų įgyvendinti LGBTIQ lygybės strategijoje nustatytas priemones, šiuo tikslu parengdamos nacionalinius veiksmų planus ir strategijas ir sustiprindamos LGBTIQ asmenų teisinę apsaugą nuo smurto ir neapykantos kurstymo.

2021 m. tarptautinėje ir nacionalinėje jurisprudencijoje ir teisės aktuose vis dažniau buvo pripažįstamos tos pačios lyties porų ir homoseksualių tėvų šeimos teisės. Tačiau tarpvalstybinio mastu tos pačios lyties asmenų tėvystės ar motinystės pripažinimas vis dar sudėtingas – ES šalių teisinės nuostatos, reglamentuojančios tos pačios lyties porų ir jų šeimos teises (dėl įvaikinimo, surogatinės motinystės ar dirbtinio apvaisinimo), skiriasi. Todėl tais atvejais, kai atsisakoma pripažinti tėvų ir vaikų šeimos ryšius, kurie teisiškai nustatyti kitoje šalyje, atsiranda teisinis netikrumas ir apribojama ne tik laisvo judėjimo laisvė, bet ir teisė į šeimos gyvenimą.

Europos Komisija pripažino, kad valstybių narių taisyklių, susijusių su tėvyste (motinyste), skirtumai ir ES kolizijos taisyklių šiuo aspektu nebuvimas gali sukelti sunkumų šeimoms, kertančioms sienas ES viduje. Ji svarsto galimybę įgyvendinti teisėkūros iniciatyvą dėl tarpvalstybinio tėvystės (motinystės) pripažinimo ES valstybėse narėse. Pasiūlyme būtų nustatytos bendros teisės aktų kolizijos taisyklės ir bendrosios nuostatos dėl teismų sprendimų dėl tėvystės (motinystės) pripažinimo. Nors materialinė tėvystės (motinystės)

teisė priklauso valstybių narių kompetencijai, ES negali priimti priemonių, susijusių su šeimos teise, kurios turi tarpvalstybinį poveikį pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 81 straipsnio 3 dalį.

Dėl valstybių narių reglamentavimo skirtumų tarpvalstybinis tėvystės (motinystės) pripažinimas ypač sudėtingas tos pačios lyties tėvams. Taip ribojama teisė į šeimos gyvenimą ir vaiko teisės, taip pat iš ES pilietybės kildinamos vaiko teisės.

ESTT tos pačios lyties tėvų ir jų vaiko šeimos ryšius pripažino sprendime *V. M. A. / Stolichna obshtina*. Jis priminė, kad valstybės narės nuo įsipareigojimo užtikrinti ES laisvo judėjimo teisę gali nukrypti tik nepažeisdamos Pagrindinių teisių chartijoje (toliau – Chartija) nustatytų pagrindinių teisių. Teisingumo Teismas priėjo prie išvados, kad Chartijos 7 (teisė į šeimos gyvenimą) ir 24 (vaiko teisės) straipsniuose garantuojamas pagrindines teises pažeistų ryšio su vienu iš tėvų netekimas naudojantis teise laisvai judėti arba jei jam būtų praktiškai neįmanoma arba pernelyg sudėtinga pasinaudoti šia teise, nes jo tėvai yra tos pačios lyties asmenys. Teisingumo Teismas pažymėjo, kad pareiga pripažinti vaiko ir tėvo (motinos) santykius naudojantis teise laisvai judėti nepažeidžia nacionalinio identiteto ir kompetencijų.

Be to, pandemijos suvaldymo priemonės, įskaitant judėjimo suvaržymus ir atvykimo į valstybes nares apribojimus, turėjo neproporcingą poveikį LGBTIQ asmenų partneriams ir vaikams, taip pat jauniems LGBTIQ asmenims keliose valstybėse narėse. Dėl jų padaugėjo smurto šeimoje, neapykantos kurstymo ir neapykantos nusikaltimų atvejų, taip pat apribota galimybė pasinaudoti psichologine pagalba ir sveikatos priežiūra.

Šiomis aplinkybėmis ES LGBTIQ lygybės strategija įgyja reikšmę. Joje išdėstyti tiksliniai veiksmai, susiję su keturiais pagrindiniais ramsčiais, kuriais siekiama kovoti su diskriminacija, užtikrinti saugumą, kurti įtraukią visuomenę ir raginti siekti LGBTIQ asmenų lygybės. Kaip paskelbta strategijoje, 2021 m. Komisija sudarė **ES nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupės** pogrupį LGBTIQ lygybės klausimais, kad paremtų ir stebėtų, kokią pažangą valstybės narės daro įgyvendindamos LGBTIQ teises, įskaitant nacionalinių veiksmų planų rengimą.

Kelios valstybės narės priėmė nacionalinius veiksmų planus, kuriais siekiama apskritai kovoti su diskriminacija ir kuriuose minimos ir LGBTIQ teisės. Kitos valstybės narės parengė veiksmų planus, skirtus būtent LGBTIQ asmenų lygybei užtikrinti. Šie veiksmų planai, kuriuose jau buvo raginama įgyvendinti 2015–2019 m. veiksmų planą LGBTI asmenų lygybei skatinti, yra būtini siekiant pripažinti konkrečius LGBTIQ asmenų poreikius, susijusius su jų teisių apsauga, ir nustatyti konkrečias priemones.

3.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad jokie teisės aktai ir administracinė praktika nesukeltų ES piliečių diskriminacijos, taip pat tam tikromis aplinkybėmis jų šeimos narių, kuriems taikoma ES teisė, diskriminacijos dėl pilietybės. Šiuo atžvilgiu reguliarius duomenų ir patirties rinkimas bus naudingas įnašas.

Europos Komisija turėtų stiprinti valstybėms narėms teikiamą paramą, padedančią keistis informacija ir didinti informuotumą apie ES piliečių diskriminacijos dėl pilietybės prevenciją.

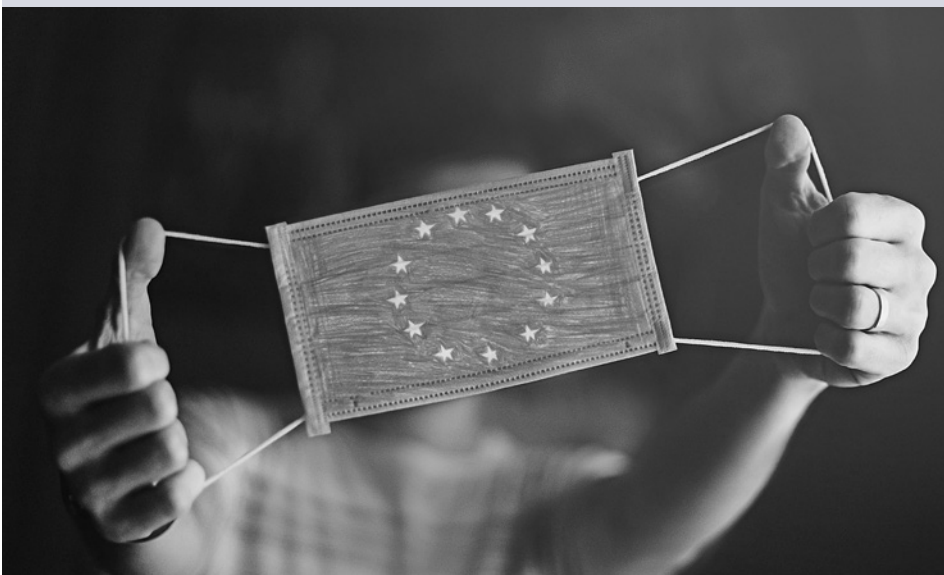
ES piliečių diskriminacija dėl pilietybės gali sukelti kliūčių laisvam judėjimui, net jeigu tai tiesiogiai nesusiję su laisvo judėjimo teisės aktų įgyvendinimu.

SESV 18 straipsnyje ir Chartijos 21 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad ES teisės taikymo srityje bet kokia diskriminacija dėl pilietybės yra draudžiama. Šis draudimas turi tiesioginį horizontalųjį ir vertikalųjį poveikį. Tai reiškia, kad tam tikromis sąlygomis asmenys gali juo remtis privačių subjektų ir valdžios institucijos atžvilgiu.

Laisvo judėjimo direktyvos (2004/38/EB) 24 straipsnio 1 dalyje patvirtinamas esminis įsipareigojimas laikytis Sutartyse nustatyto vienodo požiūrio į ES piliečius principo: „visiems Sąjungos piliečiams, pagal šią direktyvą gyvenantiems priimančiosios valstybės narės teritorijoje, Sutarties taikymo srityje taikomas vienodas traktavimas kaip ir tos valstybės narės piliečiams. Ši teisė suteikiama ir šeimos nariams, kurie nėra valstybės narės piliečiai ir turi teisę gyventi šalyje arba nuolatinio gyvenimo šalyje teisę.“

Laisvo darbuotojų judėjimo užtikrinimo direktyvos (2014/54/ES) 4 straipsnyje valstybės narės įpareigojamos paskirti įstaigas, atsakingas už vienodo požiūrio į Sąjungos darbuotojus ir jų šeimos narius skatinimą, analizę, stebėseną ir paramą jų nediskriminuojant dėl pilietybės, kartu nenustatant jokių nepagrįstų jų teisės laisvai judėti apribojimų ar kliūčių.

ES piliečiai ir jų šeimos nariai įvairiose srityse vis dar susiduria su diskriminacija dėl pilietybės, įskaitant apmokestinimą, teisę verstis profesija ir įsigyti prekių ir paslaugų, įskaitant sveikatos paslaugas ar socialines išmokas, kaip matyti iš 2021 m. FRA atlikto tyrimo įrodymų. Per COVID-19 pandemiją tam tikros priemonės, įskaitant įgyvendinamus vakcinavimo planus arba kelionių apribojimus, turėjo neigiamą poveikį kitų valstybių narių ES piliečiams. Nors atrodo, kad diskriminacija dėl pilietybės nėra plačiai paplitusi, palyginti su kitais diskriminacijos pagrindais, apie ją nepakanka duomenų. Taip pat nėra tinkamos informacijos apie tai, kada tokia diskriminacija pasireiškia, nepaisant to, kad ES piliečiai yra vienas iš ES integracijos ramsčių, kaip ne kartą pakartojo ESTT ir kaip matyti iš Komisijos kas trejus metus rengiamų pilietybės ataskaitų.

4

RASIZMAS, KSENOFOBIA IR SUSIJUSI NEPAKANTA

Rasistiniai neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kurstymai 2021 m. išliko visoje ES. Migrantai ir etninės mažumos, įskaitant romus, žydus, musulmonus ir azijiečius, toliau buvo kaltinami dėl COVID-19 pandemijos.

Europos Komisija ėmėsi ryžtingų veiksmų, kad įgyvendintų dabartinius ES teisės aktus, inicijuodama pažeidimo nagrinėjimo procedūras prieš 11 ES valstybių narių dėl to, kad jos nevisiškai ir neteisingai į nacionalinę teisę perkėlė Pamatinį sprendimą dėl rasizmo ir ksenofobijos. Ji taip pat paragino valstybes narės geriau įgyvendinti Rasinės lygybės direktyvos nuostatas.

Atsižvelgdamos į ES lygmens įsipareigojimus kovoti su rasizmu, valstybės narės priėmė nacionalinius kovos su rasizmu veiksmų planus ir toliau stiprino priemones, kad pašalintų duomenų spragas ir sukurtų veiksmingas pranešimo apie su rasizmu susijusius incidentus struktūras bei procesus.

Pamatiniame sprendime (2008/913/TVR) dėl rasizmo ir ksenofobijos nustatyti bendri baudžiamosios teisės principai dėl rasizmo ir ksenofobijos formų, kurios prilyginamos neapykantos kurstymui ir neapykantos nusikaltimams. 2021 m. Europos Komisija pradėjo pažeidimo procedūras prieš 11 valstybių narių, kurios nevisiškai ir neteisingai įtraukė pamatinį sprendimą į nacionalinę teisę. Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) ir nacionaliniai aukščiausieji teismai nustatė apribojimus žodžio laisvei, kai ja bandoma pateisinti neapykantos kurstymą ir neapykantos skatinimą.

2021 m. rasizmas ir toliau kėlė rimtų problemų visoje ES. Rasistiniai neapykantos nusikaltimai buvo daromi toliau – tai patvirtina oficialūs ir neoficialūs pranešimai. Be to, tarptautinės ir nacionalinės žmogaus teisių institucijos per pandemiją išreiškė susirūpinimą dėl vis augančio neapykantos kurstymo internete masto. Neretai tai daro prieš migrantus ir etnines mažumas nusiteikusi žiniasklaida arba politikai.

4.1 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų visiškai ir tinkamai perkelti į nacionalinę teisę ir taikyti Tarybos pamatinio sprendimo dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija nuostatas. Tai, be kita ko, reiškia, kad valstybės narės turi imtis priemonių, siekdamos užtikrinti, kad rasistinis ar ksenofobinis motyvas būtų laikomas sunkinančia aplinkybe arba kad skirdami bausmes teismai atsižvelgtų į tokį motyvą.

4.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų gerokai padidinti savo priemonių ir institucinių taisyklių, skirtų Rasinės lygybės direktyvos nuostatomis nuosekliai taikyti, efektyvumą, visų pirma taikyti veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias sankcijas už Rasinės lygybės direktyvoje nustatytų įpareigojimų pažeidimus. Tai padėtų mažinti kliūtis, su kuriomis susiduria etninės mažumos ir migrantai, siekdami gauti išsilavinimą, darbą, prekes ir paslaugas, įskaitant būstą ir socialinę apsaugą.

ES pagrindinių teisių chartijos 21 straipsniu draudžiama diskriminacija dėl etninės kilmės ar rasės. Panašiai Rasinės lygybės direktyva (2000/43/EB) draudžia bet kokią diskriminaciją dėl etninės ar rasinės kilmės siekiant įgyti išsilavinimą, įsidarbinti, gauti paslaugų, įskaitant aprūpinimą būstu, ir gauti socialinę apsaugą, įskaitant sveikatos priežiūrą. Europos Komisijos ir tarptautinių žmogaus teisių stebėsenos institucijų ataskaitos rodo, kad praėjus dvidešimt vieniems metams nuo Rasinės lygybės direktyvos priėmimo yra valstybių narių, vis dar iki galo neįgyvendinusių direktyvos nuostatų.

Komisija tęsė pažeidimų nagrinėjimo procedūras prieš tris valstybes nares, kuriose švietimo srityje diskriminuojami romų vaikai. 2021 m. etninės mažumos, įskaitant migrantus, toliau patyrė diskriminaciją ir institucinį rasizmą įvairiose gyvenimo srityse, kaip matyti iš apklausos ir diskriminacijos testavimo išvadų. Etnine kilme pagrįstas diskriminacinis profiliavimas ES išlikęs – tai rodo stebėsenos įstaigų ataskaitos.

4.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės skatinamos parengti specialius nacionalinius kovos su rasizmu, rasine diskriminacija, antisemitizmu, ksenofobija ir susijusia netolerancija veiksmų planus arba strategijas. Nacionalinės pastangos turėtų būti grindžiamos ir koordinuojamos remiantis bendraisiais nacionalinių kovos su rasizmu veiksmų planų orientaciniais principais, kartu garantuojant atitinkamų partnerių ir PVO dalyvavimą bei bendradarbiavimą. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad, rengiant ir įgyvendinant nacionalinius kovos su rasizmu veiksmų planus ir atliekant jų stebėseną, visi veiksmai būtų pagrįsti patikimais duomenimis apie lygybę.

2021 m. ES ėmėsi parengiamųjų darbų, kad įgyvendintų pirmajame ES kovos su rasizmu veiksmų plane nustatytus įsipareigojimus. Visų pirma, ES kovos su rasizmu, ksenofobija ir kitų formų netolerancija aukšto lygio grupė patvirtino bendruosius orientacinius nacionalinių kovos su rasizmu veiksmų planų principus.

Nacionalinio lygmens veiksmai sudaro platesnio masto ES pastangų pagrindą. Kai kurios valstybės narės nacionalinius kovos su rasizmu veiksmų planus pirmą kartą priėmė 2021 m. Atsižvelgdamos į įvairias nacionalines aplinkybes, kitos valstybės narės kovos su rasizmu priemones įtraukė į platesnio masto nediskriminavimo politiką arba parengė strategijas, kuriose aptariamoms konkrečios rasizmo formos ir apraiškos, pvz., kovos su antisemitizmu strategijas.

Nors yra teigiamų tendencijų, susijusių su duomenų spragų šalinimu nacionaliniu lygmeniu, apskritai duomenų apie patiriamą rasizmą ir diskriminaciją dėl rasinės ar etninės kilmės visoje ES trūksta. Patikimų ir išsamių duomenų trūkumas trukdo veiksmingai rengti, įgyvendinti ir stebėti kovos su rasizmu veiksmų planus ir užkerta kelią ES ir valstybėms narėms veiksmingai stebėti padėtį lygybės srityje.

Nacionaliniai ir FRA duomenys nuolat rodo, kad apie patirtą diskriminaciją ir smurtą dėl šališkumo dažnai nepranešama. Nepateikusios pranešimo aukos teisės į pagalbą ir apsaugą ribotos, todėl ne visiems užtikrinamos vienodos galimybės kreiptis į teismą. Tai kenkia nacionalinių institucijų pastangoms tirti neapykantos nusikaltimus ir nubausti nusikaltėlius.

2021 m. ES kovos su rasizmu, ksenofobija ir kitų formų netolerancija aukšto lygio grupė patvirtino pagrindinius orientacinius principus, kaip skatinti pranešti apie neapykantos nusikaltimus. Principai orientuoti į aukas ir jais siekiama sukurti sistemą, kuri gali padėti nukreipti nacionalines pastangas į pranešimo apie nusikaltimus kliūčių šalinimą ir palankios struktūros ir procesų, padedančių veiksmingai pranešti apie neapykantos nusikaltimus, nustatymą. Kelios valstybės narės pranešė apie konkrečias pastangas, kurių ėmėsi kurdamos veiksmingos pranešimo sistemos, pvz., tikslingas grupių, kurioms yra rizika susidurti su neapykantos nusikaltimais, informavimas; teisėsaugos institucijų gebėjimų stiprinimas ir bendradarbiavimo stiprinimo veiksmai.

4.4 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės raginamos taikyti pagrindinius orientacinius skatinimo pranešti apie nusikaltimus principus, kurie taip pat gali būti naudojami kaip vertinimo sistema, padedanti nustatyti, kokių nacionalinių veiksmų imtis siekiant suformuoti ir įgyvendinti tokius pranešimo apie neapykantos nusikaltimus principus, kurie būtų orientuoti į auką. Valstybės narės turėtų toliau stengtis sukurti struktūras, kurios padeda pranešti apie nusikaltimus, pvz., pasirūpinti trečiosios šalies teikiamomis pranešimo apie nusikaltimą paslaugomis, taip pat stiprinti teisėsaugos institucijų pareigūnų gebėjimą nustatyti ir užregistruoti galimus neapykantos nusikaltimus. Jos taip pat turėtų skatinti bendradarbiavimą su PVO ir paramos aukoms organizacijomis ir imtis tikslingų informavimo priemonių, siekdamas informuoti asmenis, kuriems yra rizika susidurti su neapykantos nusikaltimu.

5

ROMŲ LYGYBĖ IR ĮTRAUKTIS

2021 m. Europos Sąjungos Taryba priėmė rekomendaciją dėl romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo. Joje ES valstybės narės raginamos patvirtinti nacionalines romų strategines sistemas ir dėti visas pastangas, kad iki 2030 m. būtų įgyvendinti naujos ES romų strateginės sistemos uždaviniai ir tikslai. ES ir valstybės narės parengė keletą iniciatyvų, kad įtrauktų romus ir klajoklius į strategijų rengimo procesą, ir konsultavosi su atitinkamais suinteresuotaisiais subjektais, pvz., lygybės įstaigomis ir nacionalinėmis žmogaus teisių institucijomis.

ES romų įtraukties aspektą įtraukė į keletą politikos ir teisėkūros dokumentų. Tačiau dauguma valstybių narių romų įtraukties aspekto neįtraukė į pagrindines nacionalines strategijas ir kitų pagrindinių politikos sričių, pvz., užimtumo, švietimo, sveikatos ir apgyvendinimo, priemones.

2021 m. romų ir klajoklių pagrindinių teisių vis dar nėra visapusiškai paisoma. Priešiškus romams, diskriminacija, skurdas ir socialinė atskirtis, taip pat neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kurstymas toliau daro neproporcingą poveikį daugybei romų ir klajoklių visoje ES. Kovos su COVID-19 pandemija priemonės dar labiau apsunkino šias problemas.

2021 m. kovo 12 d. Europos Sąjungos Taryba priėmė rekomendaciją dėl romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo, kurioje ragino valstybes narės iki 2021 m. rugsėjo mėn. nustatyti nacionalines strategines sistemas dėl romų. Iki 2021 m. pabaigos peržiūrėtas nacionalines strategijas pateikė tik 11 valstybių narių.

ES ragina valstybes narės įtraukti romus ir klajoklius į visus politinius ir teisinius dokumentus, kuriais numatyta remti ir apsaugoti pažeidžiamas grupes. Naujoje ES romų strateginėje sistemoje nustatyti septyni uždaviniai ir susiję tikslai, kurie turi būti pasiekti iki 2030 m. Joje daugiausia dėmesio skiriama kovai su priešišku romams ir diskriminacijai ir visapusiško romų dalyvavimo ir įtraukties skatinimui derinant integravimo ir tikslingą politiką.

Dauguma valstybių narių savo strategijas pateikė per vėlai ir dažnai neatsižvelgdamos į ankstesnes strategijas ar neatlikusios ankstesnių strategijų vertinimų. Buvo stengiamasi labiau konsultuotis su pilietine visuomene ir lygybės įstaigomis, tačiau yra mažai įrodymų apie prasmingą romų ir klajoklių dalyvavimą kuriant ir įgyvendinant naujas strategijas. 2021 m. tik 11 valstybių narių sukūrė nacionalinę romų platformą, kurioje užtikrinamas veiksmingas pilietinės visuomenės dalyvavimas.

5.1 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų teikti pirmenybę savo nacionalinių romų strateginių sistemų įgyvendinimui. Jose turėtų būti nustatyti konkretūs ir išmatuojami tikslai, kuriais siekiama užtikrinti veiksmingą stebėseną ir duomenų rinkinius. Valstybės narės turėtų atsižvelgti į perspektyvią praktiką kitose ES šalyse ir pasinaudoti FRA ir darbo grupės romų klausimais pateiktomis rekomendacijomis. Valstybės narės turėtų skatinti romų pilietinės visuomenės organizacijų gebėjimų stiprinimą ir sistemingai paraginti jas dalyvauti kuriant, įgyvendinant ir stebint romų įtraukties priemones.

5.2 FRA NUOMONĖ

Valstybės narės turėtų pagalvoti, kokių priemonių imtis teisėsaugos srityje siekiant kovoti su diskriminaciniu požiūriu į romus ir klajoklius. Tokios priemonės galėtų apimti teisėsaugos ir teisingumo specialistų mokymą, rėmimąsi FRA parengtomis gairėmis ir ES teisėsaugos mokymo agentūros ir FRA mokymo iniciatyvomis, taip pat Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos ir Demokratinė institucijų ir žmogaus teisių biuro mokymo iniciatyvomis. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad policijos smurto prieš romus atvejus greitai ištirtų nepriklausomos įstaigos, ir padėti aukoms pranešti policijai apie netinkamą elgesį.

ES pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnyje draudžiama bet kokia diskriminacija dėl etninės ar socialinės kilmės arba priklausymo tautinei mažumai. Nuo 2000 m. ES teisėje (Rasinės lygybės direktyva 2000/43/EB) skatinamas vienodas požiūris ir draudžiama tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija.

2021 m. pagrindinių teisių ataskaitoje FRA paragino ES valstybes nares nustatyti būtinas priemones, kuriomis būtų užkirstas kelias ir panaikintas diskriminacinis požiūris tarp policijos pareigūnų. Be to, joje teisėsaugos institucijos taip pat buvo raginamos priimti konkrečias, praktines ir parengtas naudoti gaires, kurios padėtų spręsti diskriminacinio etninio profiliavimo tarp policijos pareigūnų problemą. Šios gairės turėtų būti įtrauktos į standartines veiklos procedūras ir elgesio kodeksus, apie jas turėtų būti sistemingai informuojami pirmosios linijos pareigūnai.

Etninis arba rasinis žmonių, kurie, kaip manoma, yra romai arba klajokliai, profiliavimas vis dar plačiai paplitęs tarp policijos pareigūnų, ir neigiama policijos patirtis kenkia pasitikėjimui valdžios institucijomis, kaip matyti iš 2021 m. paskelbto FRA tyrimo. 2021 m. dviejose valstybėse narėse pranešta apie du mirtimi pasibaigusius incidentus, kuriuose dalyvavo romų kilmės vyrai ir policijos institucijos. Europos Komisijos Rasinės lygybės direktyvos įgyvendinimo ataskaitoje Europos Parlamentui valstybių narių prašoma paskelbti duomenis apie policijos, inspektorių ir teismų gautus skundus.

6

PRIEGLLOBSTIS, VIZOS, MIGRACIJA, SIENOS IR INTEGRACIJA

Pagrindinių teisių paisymas prie išorės sienų tebėra vienas svarbiausių ES uždavinių žmogaus teisių srityje. Kaltinimai dėl apgrėžimo ir smurto pasienyje nesiliovė. Tą patį galima pasakyti apie mirtis jūroje ir sausumoje ir ilgai trunkančias saugaus uosto paieškas jūroje išgelbėtiems migrantams. Prieglobsčio prašytojai ir grąžinami asmenys toliau buvo sulaikomi, be kita ko, dėl griežtesnės ribojimo politikos įgyvendinimo pasienyje.

ES buvo stengiamasi įdiegti naujas didelio masto informacinių technologijų (IT) sistemas, apimančias pagrindinių teisių apsaugos priemones, kurias tikimasi veiksmingai įgyvendinti.

Pagal SESV 78 straipsnio 1 dalį ir ES pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 18 ir 19 straipsnius *grąžinimas* draudžiamas – tai reiškia, kad draudžiama grąžinti asmenį, kuriam gresia persekiojimas arba didelis pavojus, taip pat draudžiamas kolektyvinis asmenų išsiuntimas. Pagal Chartijos 4 straipsnį draudžiama kankinti ir naudoti kitas netinkamo elgesio formas. Tai absoliuti pareiga, kuriai netaikomos jokios išimtys ar nukrypti leidžiančios nuostatos.

2021 m. didžiausias uždavinys pasienyje tebebuvo užtikrinti pagrindinių teisių apsaugą, be to, gauta nemažai pranešimų apie apgrėžimo ir policijos smurto atvejus. 3 402 žmonės žuvo jūroje ir prie sausumos sienų bandydami atvykti į ES, o humanitariniai gelbėjimo laivai sulaukė grasinimų ir susidūrė su sunkumais bandydami įplaukti į saugų uostą. Išgelbėti migrantai ir pabėgėliai buvo palikti jūroje dieną ar ilgiau, todėl jų saugumui ir fizinei neliečiamybei kilo pavojus.

6.1 FRA NUOMONĖ

Valstybės narės turėtų apvarstyti galimybę nustatyti veiksmingus ir nepriklausomus nacionalinius pasienio stebėjimo mechanizmus, įskaitant prieinamus skundų pateikimo mechanizmus, nepriklausomai nuo to, kokių rezultatų bus pasiekta derantis dėl siūlomų ES taisyklių pagal Migracijos ir prieglobsčio paktą. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad kompetentingos institucijos greitai ir veiksmingai iširtų kaltinimus dėl apgrėžimo ir netinkamo elgesio.

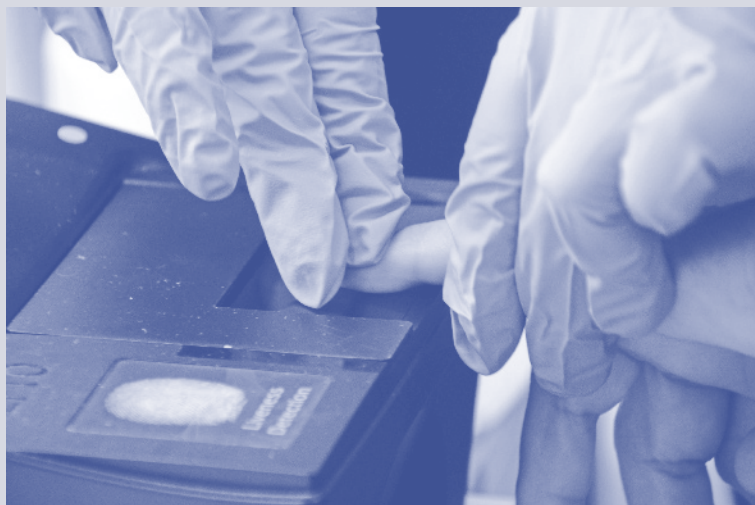

6.2 FRA NUOMONĖ

Valstybės narės kiekvienu individualiu atveju turėtų įvertinti galimybę panaudoti sulaikymo alternatyvas. Naudodamos sulaikymą kaip kraštutinę priemonę, valstybės narės privalo paisyti visų pagal Chartiją ir Europos žmogaus teisių konvenciją reikalaujamų apsaugos priemonių. Asmenims, kurie yra sulaikyti iki grąžinimo, turėtų būti sudaryta galimybė praktiškai pasinaudoti nemokama teisine pagalba, kad asmenys, kuriems taikoma grąžinimo procedūra, galėtų pasinaudoti savo teise į veiksmingą teisminę gynybą pagal Chartijos 47 straipsnį ir apskritai teise kreiptis į teismą.

Nors pagal Chartijos 6 straipsnį, persvarstytos Priėmimo sąlygų direktyvos (2013/337/ES) 8 straipsnio 2 dalį, Grąžinimo direktyvos (2008/115/EB) 15 straipsnio 1 dalį ir Dublino reglamento 28 straipsnio 2 dalį reikalaujama, kad valstybės narės kiekvienu individualiu atveju išnagrinėtų galimybę taikyti švelnesnes prievartos priemones nei sulaikymas, praktikoje baiminantis slapstymosi sulaikymo alternatyvos naudojamoms retai.

2021 m. nesiliovė pagrindinių teisių apsaugos priemonių pažeidimai: ilgi sulaikymai, netinkamos sulaikymo sąlygos, tariamas netinkamas prižiūrėtojų elgesys, laisvės atėmimo būtinybės ir proporcingumo individualaus vertinimo neatlikimas ir pažeidžiamų žmonių neatskyrimas. Be to, kai kurios valstybės narės riboja galimybę gauti nemokamą teisinę pagalbą.

6.3 FRA NUOMONĖ

ES ir valstybės narės turėtų labiau stengtis didinti asmenų, kurių duomenys saugomi ES didelio masto informacinių sistemų duomenų bazėse, informuotumą apie teises ir prieinamus teisių gynimo būdus, įskaitant veiksmingų priežiūros mechanizmų nustatymą. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad visi atitinkami darbuotojai dalyvautų privalomuose pagrindinių teisių mokymo kursuose.

Chartijos 8 straipsnio 2 dalyje, taip pat ES duomenų apsaugos teisės akte numatyta teisė susipažinti su saugomais savo asmens duomenimis, juos ištaisyti ir ištrinti. Reglamentai, kuriais sukuriama sąveikios didelio masto ES laisvės, saugumo ir teisingumo duomenų bazė, lygiai taip pat padeda garantuoti šią teisę. ES didelio masto informacinių sistemų, kurias naudojant renkami įvairūs asmens duomenys, veikimas ir sąveika turi didelį poveikį pagrindinėms teisėms, kaip pažymėta anksčiau atlikto FRA tyrimo išvadose.

Įgaliotųjų darbuotojų mokymas yra teisinė pareiga, nustatyta daugumoje teisių priemonių, kuriomis reglamentuojamos didelio masto IT sistemos ir jų sąveika. ES lygmeniu CEPOL, eu-LISA ir Frontex 2021 m. surengė mokymus, siekdamas pagilinti kompetentingų institucijų žinias apie techninius ir praktinio naudojimo aspektus ir sistemų naudojimo pasekmes. FRA prisideda prie tokio mokymo įnešdama savo indėlį pagrindinių teisių srityje.

7

INFORMACINĖ VISUOMENĖ, PRIVATUMAS IR DUOMENŲ APSAUGA

2021 m. teisėkūros ir politikos iniciatyvomis, kuriose nagrinėjami naujų technologijų aspektai, buvo stengiamasi suvaldyti vis platesnio visų gyvenimo aspektų skaitmeninimo keliamus pavojus. Daugiausia dėmesio skirta svarbiems dirbtinio intelekto (DI) ir internetinio turinio moderavimo dokumentams. Nepaprastosios padėties, susijusios su pandemijos valdymu, metu buvo praktiškai išbandyti duomenų apsaugos principai; tą patį galima pasakyti apie saugumo priemonių kūrimą.

2021 m. balandžio mėn. paskelbtas DI reglamento projektas buvo pirmasis bandymas reglamentuoti DI sektorių nustatant pagrindinių teisių apsaugos priemones. ES institucijos ir valstybės narės siekė sudaryti susitarimą dėl priimtino DI naudojimo taikymo srities ir ribų. Tuo pat metu reikėjo nuolat rūpintis teisėmis į duomenų apsaugą ir privatumą atsižvelgiant į priemones, kurių paskirtis buvo apsaugoti asmenis pandemijos metu ir nuo nusikalstamos veiklos. Tai darant buvo vadovaujama modeliu, kuris nuo 2014 m. kasmet įvardijamas FRA pagrindinių teisių ataskaitose.

2021 m. ekspertai ir pilietinė visuomenė ES ir nacionaliniu lygmenimis teikė išsamias pastabas dėl tinkamų pagrindinių teisių apsaugos priemonių įtraukimo į ES akto dėl dirbtinio intelekto (DI) projektą. Jis pakartotinai nagrinėjamas iš įvairių pagrindinių teisių problematikos perspektyvų. Pasiūlymo projekte yra tinkamų pagrindinių teisių apsaugos priemonių, tačiau Europos duomenų apsaugos valdyba (EDAV) ir Europos duomenų apsaugos priežiūros pareigūnas (EDAPP), nacionalinės žmogaus teisių institucijos, pilietinės visuomenės organizacijos (PVO) ir akademinės bendruomenės atstovai, be kita ko, iškėlė bendrų susirūpinimą keliančių klausimų. Tai, pvz., draudžiamų DI prietaikų kategorija ir galimas poreikis įtraukti papildomas DI sistemas, pvz., privačias piliečių vertinimo sistemas; didelė priklausomybė nuo įmonių atliekamo savarankiško didelę riziką keliančio DI naudojimo atvejų vertinimo ir poreikis stiprinti priežiūros mechanizmus bei įstaigas, kurioms pavesta atlikti šį darbą.

7.1 FRA NUOMONĖ

ES teisės aktų leidėjas turėtų užtikrinti, kad būsimame DI akte būtų visapusiškai gerbiamos pagrindinės teisės, kai tinkama, atsižvelgiant į EDAV / EDAPP, pilietinės visuomenės ir kitų subjektų nustatytus trūkumus. ES teisės aktų leidėjas visų pirma turėtų užtikrinti, kad naudojimo atvejų sritis įvairioms rizikos kategorijoms būtų aiški ir kad būtų pateikta pakankamai pagrindinių teisių atitikties gairių ir apsaugos priemonių, atsižvelgiant į įvairias praktines aplinkybes. Savarankiškas vertinimas, nors tai ir sveikintinas žingsnis, turėtų būti sustiprintas veiksminga nepriklausomų įstaigų, turinčių pakankamai išteklių ir pagrindinių teisių žinių, priežiūra.

7.2 FRA NUOMONĖ

Skaitmenines paslaugas reglamentuojančios ES institucijos ir valstybės narės turėtų užtikrinti, kad būtų užkirstas kelias pertekliniam ir nepakankamam turinio šalinimui ir kad moderavimo praktika nebūtų neproporcinga, kad būtų neribojamos saviraiškos ir informacijos laisvės ir teisė nebūti diskriminuojamam. Atsižvelgdamos į įrodymais pagrįstos veiksmingos priežiūros ir pagrindines teises atitinkančio internetinio turinio moderavimo svarbą, ES institucijos ir valstybės narės turėtų užtikrinti, kad pagal atitinkamas teises sistemas akademinės bendruomenės ir pilietinės visuomenės ekspertams būtų sudarytos sąlygos naudotis teisėta prieiga prie duomenų ir atlikti tyrimus.

Neteisėto internetinio turinio platinimas, įskaitant neapykantos kurstymą, kelia grėsmę pagrindinėms teisėms. Šiomis aplinkybėmis daug vilčių teikia pasiūlymai reguliuoti skaitmenines paslaugas ES ir nacionaliniu lygmenimis. Vis dėlto, kaip pažymėjo keletas suinteresuotųjų subjektų (EDAPP, EDAV, nacionalinės žmogaus teisių institucijos, duomenų apsaugos institucijos ir PVO), internete pateikiamo turinio ir teikiamų paslaugų reguliavimas taip pat kelia sunkumų, susijusių su pagrindinių teisių apsauga, pvz., teisėmis į privatumą ir duomenų apsaugą, teisėmis į saviraiškos ir informacijos laisvę ir teise į nediskriminavimą (ES pagrindinių teisių chartijos 7, 8, 11 ir 21 straipsniai).

Nacionalinės teisinės iniciatyvos ir Skaitmeninių paslaugų aktas sulaukė įvairių nuomonių ir kritikos. Juos vertinant ryškėja tam tikri bendri susirūpinimą keliantys klausimai. Tai ir poreikis užtikrinti, kad priemonės, kuriomis moderuojamas internetinis turinys, būtų proporcingos, ir veiksmingų priežiūros mechanizmų užtikrinimo reikšmė.

Be to, labai svarbu atlikti tyrimus siekiant suprasti, kaip galima moderuoti internetinį turinį nesukeliant pavojaus vartotojų teisių apsaugai. Šiuo tikslu reikalinga prieiga prie duomenų apie skaitmeninių platformų veikimą atsižvelgiant į jų poveikį pagrindinėms teisėms. Vis dėlto kai kuriose didelėse platformose PVO išorės ekspertams 2021 m. nebuvo leista atlikti fundamentinio su pagrindinėmis teisėmis susijusio tyrimo, nesuteikiant prieigos prie jų duomenų.

Siekis apsaugoti piliečius nuo įvairaus pobūdžio grėsmių, įskaitant pandemiją, neteisėtą internetinį turinį ir kibernetinius nusikaltimus, grindžiamas gerais ketinimais. Tačiau siekdamas šio tikslo ES institucijos ir valstybės narės priėmė arba svarsto priimti teisės aktus, kuriais gali būti ribojamos pagrindinės teisės, visų pirma tai pasakytina apie teises į privatumą ir duomenų apsaugą (Chartijos 7 ir 8 straipsniai).

Kuriant COVID pažymėjimus kilo su duomenų apsauga susijusių problemų, kurias nurodė daugumos valstybių narių duomenų apsaugos institucijos ir PVO. Valstybės narės, nepaisydamos naujausios EŽTT praktikos, susijusios su masiniu sekimu, ir ESTT jurisprudencijos, susijusios su duomenų saugojimu, toliau siūlė teisės aktus, kuriais siekiama sustiprinti sekimą ir duomenų saugojimą nenumatant pakankamų pagrindinių teisių apsaugos priemonių. Asmenų sveikatos apsauga ir saugumo užtikrinimas yra teisėti tikslai, bet ekspertai nurodė, kad reikia atlikti tinkamus tam skirtų priemonių būtinumo ir proporcingumo patikrinimus, siekiant užtikrinti, kad jokiais priemonėmis nebūtų pažeidžiamos teisės į privatumą ir duomenų apsaugą arba kitas pagrindines teises.

7.3 FRA NUOMONĖ

ES institucijos ir valstybės narės turėtų užtikrinti, kad bet kokios pasiūlytos naujos teisinės iniciatyvos, kuriomis siekiama skatinti asmenų saugumą, nesvarbu, ar yra įvesta nepaprastoji padėtis, derėtų su pagrindinėmis teisėmis. Visų pirma teisinėmis priemonėmis, kurios buvo priimtos siekiant kovoti su COVID-19 pandemija arba didinti apsaugą nuo nacionalinių grėsmių, reikėtų užtikrinti, kad būtų įgyvendintos tinkamos teisių ir duomenų apsaugą bei privatumą užtikrinančios apsaugos priemonės. Tokios priemonės turėtų būti nustatytos teisės aktuose, būtinos ir proporcingos demokratinėje visuomenėje. Nepriklausomais priežiūros mechanizmais turėtų būti užtikrinamas nuolatinis šių priemonių tikrinimas. Asmenys turėtų turėti galimybę apskųsti tokias priemones ir pasinaudoti veiksmingomis teisių gynimo priemonėmis.

8

VAIKO TEISĖS

2021 m. COVID-19 pandemija toliau kėlė problemų, susijusių su vaiko teisėmis. 2021 m. kovo mėn. Europos Komisija pirmą kartą priėmė ES vaiko teisių strategiją, apimančią šešias temines sritis: vaiko socialinę ir ekonominę įtrauktį, sveikatą ir švietimą; vaiko dalyvavimo skatinimą ir kovą su smurtu prieš vaikus. Šią strategiją papildė Europos vaiko garantijų sistema – kitas svarbus orientyras kovojant su vaikų skurdu ir socialine atskirtimi.

Prieglobsčio prašančių vaikų skaičius gerokai išaugo, o dėl nestabilios padėties pasienyje kyla įvairių uždavinių. Keliose valstybėse narėse toliau buvo sulaikomi vaikai migrantai, įskaitant atvejus, kai asmens amžius dar nebuvo nustatytas. Keliose valstybėse narėse toliau buvo susiduriama su problemomis įgyvendinant procesinių apsaugos priemonių direktyvą, o tarptautinės stebėsenos įstaigos išreiškė susirūpinimą dėl teisės aktams prieštaraujančio vaikų sulaikymo sąlygų.

8.1 FRA NUOMONĖ

Europos Komisija galėtų apsvarstyti galimybę teikti valstybėms narėms tikslingą paramą ir rekomendacijas, padedančias įgyvendinti Europos vaiko garantijų sistemą ir ES vaiko teisių strategiją. Tai galėtų būti pagalba keičiantis įgyvendinimo ir stebėsenos gerąja patirtimi.

Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad jų nacionaliniams veiksnių planams, kuriais įgyvendinama Europos vaiko garantijų sistema ir ES vaiko teisių strategija, būtų skirta pakankamai lėšų ir kad jie būtų orientuoti į pažeidžiamiausius vaikus, visų pirma atsižvelgiant į COVID-19 pandemijos poveikį.

Europos Komisija ir valstybės narės turėtų toliau vertinti pandemijos poveikį vaikų psichikos sveikatai ir nustatyti priemones, kuriomis būtų užkirstas kelias tolesnėms neigiamoms pasekmėms.

COVID-19 pandemija toliau darė poveikį įvairioms vaikų teisėms, kurių apsauga užtikrinama pagal ES pagrindinių teisių chartiją (toliau – Chartija), pvz., teisei į mokslą (14 straipsnis) ir teisei į jų gerovei užtikrinti būtiną apsaugą (24 straipsnis). Vaikų, kuriems gresia skurdas ir socialinė atskirtis, dalis 27 ES valstybėse narėse išaugo nuo 22,2 proc. 2019 m. iki 24,2 proc. 2020 m., kaip matyti iš naujausių Eurostato statistinių duomenų.

2021 m. Europos Sąjungos Taryba patvirtino Europos vaiko garantijų sistemą, kuria siekiama užkirsti kelią vaikų skurdui ir su juo kovoti ir užtikrinti visiems vaikams, įskaitant priklausančiuosius pažeidžiamoms grupėms, galimybę naudotis pagrindinėmis paslaugomis. Dauguma suinteresuotųjų subjektų ir pilietinė visuomenė šią sistemą įvertino palankiai. Valstybės narės 2022 m. ją turės transformuoti į nacionalinius veiksnių planus.

Europos Komisija pirmą kartą priėmė ES vaiko teisių strategiją. Joje apibrėžiamos įvairios priemonės, taikomos srityse, kurioms COVID-19 pandemija taip pat padarė poveikį.

2021 m. valstybės narės toliau teikė finansinę paramą, taip pat socialinę apsaugą ir įgyvendino specialias švietimo priemones, kad kuo labiau sumažintų neigiamas COVID-19 pandemijos pasekmes. Pandemijos poveikis vaikų psichikos sveikatai kėlė nerimą, nors tokio poveikio mastas dar nėra iki galo žinomas.

Prieglobsčio prašančių vaikų ir nelydimų vaikų skaičius 2021 m. gerokai padidėjo: nuo mažiau nei 130 000 2020 m. iki beveik 167 000 2021 m. Vaikai migrantai turi teisę į apsaugą pagal JT vaiko teisių konvenciją, Europos žmogaus teisių konvenciją, Chartiją ir ES teisės aktus, pvz., Priėmimo sąlygų direktyvą. Tačiau vaikai migrantai kai kuriose valstybėse narėse ir prie ES sienų dažnai atsidurdavo nerimą keliančiose situacijose.

Grąžinimai ir smurto naudojimas bent septyniose ES valstybėse narėse taip pat turėjo poveikį su savo šeimomis keliaujantiems vaikams ir nelydimiems vaikams. JT organizacijos, pilietinė visuomenė ir Europos Taryba griežtai pasmerkė tokią padėtį.

Vaikai ir jų šeimos ir nelydimi vaikai toliau sulaikomi keliose valstybėse narėse, įskaitant jų sulaikymą per amžiaus nustatymo procedūrą. Pagal ES teisę vaiko sulaikymas turi būti taikomas tik kaip išimtinė kraštutinė priemonė. 2021 m. kovo mėn. patvirtintoje ES vaiko teisių strategijoje pasiūlytos kelios priemonės, įskaitant migrantų vaikų sulaikymui alternatyvių priemonių parengimą.

8.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad kartu su šeimomis keliaujantiems vaikams, taip pat nelydimiems vaikams būtų numatytos tinkamos priėmimo sąlygos. Europos Komisija turėtų padėti valstybėms narėms rengti sulaikymui alternatyvias priemones, kaip nustatyta ES vaiko teisių strategijoje.

8.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę naudoti vaikus, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji arba kaltinamieji, sulaikymo alternatyvas ir stengtis įgyvendinti ES procesinių garantijų direktyvą ir kitus tarptautinius ir nacionalinės teisės aktus. Reikėtų visiškai iširti ir išsklaidyti įtarimus dėl vaikų, iš kurių atimta laisvė, netinkamų sąlygų arba elgesio su jais. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad su vaikais dirbantys baudžiamosios teisenos sistemos specialistai dalyvautų mokymuose apie vaikų, susiduriančių su teisėsauga ir iš kurių atimta laisvė, teises.

Chartijos 48 straipsniu užtikrinamos svarbios nekaltumo prezumpcijos ir teisės į gynybą apsaugos priemonės. Pagal Chartijos 24 straipsnį reikalaujama, kad pirmiausia turi būti paisoma vaiko interesų.

Direktyva dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji (2016/800/ES), nustatyti įvairūs vaiko laisvės atėmimo pažeidžiant teisę apribojimai ir būtinosios elgesio su jais sąlygos, pvz., galimybė naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis, fizinė ir psichinė raida, švietimas ir reguliari fizinė veikla ir jų teisė į šeimos gyvenimą. Chartijoje uždraustas bet koks kankinimas arba nežmoniškas ar žeminantis elgesys arba baudimas (4 straipsnis). Tačiau keletas tarptautinės stebėsenos įstaigų atkreipė dėmesį į netinkamą elgesį su vaikais, kurių laisvė 2021 m. kai kuriose valstybėse narėse buvo apribota.

2021 m. buvo tęsiamos teisinės reformos, kuriomis Procesinių garantijų direktyva buvo perkeliama į nacionalinę teisę, nors tai turėjo būti padaryta iki 2019 m. birželio mėn. 2019 m. prieš septynias valstybes nares pradėtos pažeidimo nagrinėjimo procedūros buvo tęsiamos. Kelios valstybės narės 2021 m. ėmėsi iš dalies keisti savo baudžiamąją teisę, ypač daug dėmesio skirdamos sulaikymo alternatyvoms ir specialių nepilnamečių teismų kūrimui.

9

TEISĖ KREIPTIS Į TEISMĄ

Šiame skyriuje daugiausia dėmesio skiriama dviem plačioms temoms: aukų teisėms atsižvelgiant į konkrečias aukų kategorijas ir teismų nepriklausomumui. Pastaroji ypač svarbi atsižvelgiant į teisinės valstybės principą.

2021 m. ES dar labiau sustiprino aukų teises. Nusikaltimų aukų teisių platformoje Europos Komisija tęsė diskusijas apie tai, koks yra Nusikaltimų aukų teisių direktyvos santykis su įvairių kategorijų aukomis. Valstybės narės priėmė naujas teises ir (arba) politines priemones, kad sustiprintų bendras visų nusikaltimo aukų, ypač nuo smurto dėl lyties nukentėjusių moterų, teises.

Tačiau vis didesnį nerimą kėlė teisinės valstybės principo nepaisymas, visų pirma atsižvelgiant į teismų nepriklausomumą. Keliose ES valstybėse narėse išliko trūkumų. Pradėtas taikyti mechanizmas, pagal kurį ES lėšų skirstymas priklauso nuo tam tikrų sąlygų, todėl palaipsniui įsitvirtina priemonės, kuriomis baudžiama už teisinės valstybės principo pažeidimus.

Pagal Nusikaltimų aukų teisių direktyvos 8 ir 9 straipsnius kiekvienai nusikaltimo aukai suteikiama teisė naudotis paramos aukoms tarnybų paslaugomis. Atitinkamai valstybių narių baudžiamosios teisės sistemose privaloma užtikrinti pakankamai paramos paslaugų, atitinkančių apibrėžtus veiklos efektyvumo standartus.

Dabartinių paramos organizacijų įvairiose valstybėse narėse tinklas yra fragmentiškas ir neišsamus, o policijai dažnai sudėtinga įvertinti, kuri paramos organizacija yra prieinama ir tinkamiausia pavienėms aukoms, kaip matyti iš 2021 m. atliktame FRA tyrime pateiktų įrodymų. Pavyzdžiui, dėl šios situacijos kai kuriose valstybėse narėse prekybos žmonėmis aukoms arba moterims, patyrusioms smurtą artimoje aplinkoje arba seksualinį smurtą, taikoma plataus masto parama, o kitoms aukoms, pvz., patyrusioms rasistinį, homofobinį ar situacinį smurtą, pvz., nusikaltimo nuosavybei, aukoms teikiama parama ribota.

Be to, tik kelios valstybės narės turi akredituotų paramos aukoms tarnybų registrą, kaip matyti iš FRA 2021 m. tyrimo. Toks registras padėtų policijos ir baudžiamosios teisės srities institucijoms priimti sprendimą, į kurią tarnybą aukoms kreiptis tam tikrus standartus atitinkančios pagalbos.

9.1 FRA NUOMONĖ

Pagal Nusikaltimų aukų teisių direktyvą ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad visos nusikaltimų aukos (nesvarbu, kokios rūšies nusikaltimą patyrė) turėtų galimybę kreiptis į organizaciją, kuri teikia paramos paslaugas. Paramos aukoms paslaugos turėtų būti pagrįstos kokybės standartais, pvz., sertifikavimo arba akreditavimo procesu, kuriuo užtikrinama, kad teikiamos paramos paslaugos atitiktų iš anksto apibrėžtus efektyvumo standartus.

9.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų nustatyti patikimą skubių draudimo orderių, kuriuos policija išduotų be aukos sutikimo arba prašymo pagal Stambulo konvenciją, teisinį pagrindą. Be to, valstybės narės turėtų užtikrinti, kad tokius draudimo orderius faktiškai išduotų teisėsaugos institucijos visais tinkamais atvejais, kad būtų griežtai stebima, kaip pažeidėjas šių orderių laikosi, ir kad už nesilaikymą būtų skiriamos griežtos sankcijos.

Pagal Stambulo konvencijos 50 ir 52 straipsnius konvenciją ratifikavusios valstybės narės privalo užtikrinti, kad policija sugebėtų ir noriai teiktų tiesioginę ir patikimą apsaugą aukoms išduodama skubius draudimo orderius. Tačiau kai kurios valstybės narės savo teisinėse sistemose dar neturi nustačiusios skubių draudimo orderių, o kitose valstybėse narėse policija juos išduoda nenoriai, kaip matyti iš FRA 2021 m. surinktų duomenų. Dar kitose valstybėse narėse šie orderiai išduodami, tačiau dedama mažai pastangų siekiant užtikrinti, kad smurtautojai iš tiesų laikytųsi šių orderių.

9.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turi užtikrinti, kad jų teismai išliktų nepriklausomi ir nešališki, siekdamas garantuoti, kad su ES teise susijusios bylos būtų nagrinėjamos laikantis teisinės valstybės principo ir pagrindinių teisių, įskaitant Chartijos 47 straipsnį. Visų pirma ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad teisėjams ir prokurorams nebūtų grasinama drausmės procedūromis dėl to, kaip jie vykdo savo teismines funkcijas.

Nepriklausomos teisminės institucijos yra teisinės valstybės principo ir teisės kreiptis į teismą (Europos Sąjungos sutarties 19 straipsnis, Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 67 straipsnio 4 dalis ir ES pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnis) pagrindas. Ne tik išorės subjektai, pvz., vyriausybė arba žiniasklaida, bet ir nelankstūs vidaus teismų administracijos mechanizmai, kurie daro spaudimą prokurorams ar teisėjams, gali kelti pavojų šiam nepriklausomumui, kaip matyti iš 2021 m. ESTT sprendimų bylose, susijusiose su Lenkijos ir Vengrijos teismais.

Šis pavojus visų pirma susijęs su drausmės kontrolės priemonėmis. Jei tokios priemonės naudojamos prieš visus teisėjus ir prokurorus, reikia atlikti atidžią stebėseną, siekiant užtikrinti, kad jomis nebūtų ribojamos teismų funkcijos.

10

NEJGALIŪJŲ TEISIŲ KONVENCIJOS ĮGYVENDINIMO RAIDA

Europos Komisija priėmė naują 2021–2030 m. ES negalios strategiją. Oficialiai patvirtintame Bendrųjų nuostatų reglamente nustatyti griežti kriterijai, kuriais užtikrinama, kad ES finansavimas atitiktų Neįgaliųjų teisių konvenciją (NTK). Sustiprintos geležinkeliu keliaujančių negalią turinčių keleivių teisės. Europos Parlamento ataskaitoje apie įgytą patirtį narinėjant peticijas dėl neįgaliųjų teisių atkreiptas dėmesys į sritis, kuriose Sąjunga ir valstybės narės gali atlikti patobulinimų.

Dėl COVID–19 pandemijos mirė ir susirgo daugiau neįgaliųjų. Pranešimai apie netinkamą elgesį paskatino aktyviau raginti skubiai imtis deinstitutionalizavimo. Europos socialinių teisių komiteto sprendime dėl segreguoto neįgalių vaikų švietimo atkreiptas dėmesys į visapusiškai įtraukaus švietimo pirminio ir pagrindinio ugdymo srityje poreikį.

Valstybės narės ėmėsi tolesnių veiksmų, kad įgyvendintų naują Europos prieinamumo aktą. NTK įgyvendinimas tiek, kiek jis nesusijęs su dabartinių ES direktyvų taikymo sritimi, išlieka nevienodas. Nacionalinės NTK priežiūros įstaigos dabar veikia visose valstybėse narėse.

Pagal NTK 19 straipsnį ir 2021–2030 m. ES negalios strategiją reikalaujama deinstitutionalizuoti neįgaliuosius. Įgyvendinant negalios strategiją, sustiprės poreikis užbaigti ES deinstitutionalizavimo procesą. Šį procesą įgyvendinti padės valstybėms narėms skirtos Komisijos rekomendacijos dėl nepriklausomo gyvenimo ir įtraukties į bendruomenę patobulinimų, kurias numatyta paskelbti 2023 m.

10.1 FRA NUOMONĖ

ES ir jos valstybės narės turėtų kuo greičiau paspartinti savo deinstitutionalizavimo pastangas, įskaitant tinkamą ES lėšų panaudojimą ir stebėseną siekiant užtikrinti, kad neįgalieji galėtų gyventi nepriklausomai ir būti integruoti į bendruomenę. Tai ypač svarbu siekiant užkirsti kelią tolesniems neįgaliųjų teisių pažeidimams ateityje kilus pandemijoms arba susiklosčius kitai nepaprastajai padėčiai, sukeliančiai panašias pasekmes.

2021 m. patvirtintame naujame Bendrijų nuostatų reglamente (2021/1060) nustatytos aštuonių ES fondų sąlygos ir procedūros. Jame finansavimas aiškiai susiejamas su atitiktimi NTK. Pagal reglamentą reikalaujama, kad valstybės narės nustatytų tvarką, kuri padėtų užtikrinti, kad rengiamos ir įgyvendinamos programos tinkamai atspindėtų prieinamumo politiką, teisės aktus ir standartus. Pagal jį taip pat reikalaujama užtikrinti neįgaliųjų organizacijų dalyvavimą nustatant finansavimo ciklą ir įgyvendinant bei taikant NTK, kuri yra būtina sąlyga ES fondams panaudoti.

Todėl Bendrijų nuostatų reglamentas yra svarbi priemonė, kuria užtikrinama, kad ES lėšos nebūtų naudojamos institucionalizuotoms gyvenimo formoms stiprinti arba kitokiai plėtrai (pvz., bendrai finansuojant tokių institucijų renovaciją). Juo siekiama užtikrinti, kad lėšomis būtų prisidedama prie deinstitutionalizavimo proceso (pvz., bendrai finansuojant naujas struktūras ir paslaugas, kurios sudaro sąlygas remti gyvenimo bendruomenėje formas).

COVID-19 pandemija išryškino skubų deinstitutionalizavimo poreikį. Neįgaliesiems pandemijos keliama fizinė rizika didesnė. Taip pat kyla rizika šių asmenų psichikos gerovei, ypač tais atvejais, kai jie atsiduria institucionalizuotoje aplinkoje, dėl didesnės socialinės izoliacijos rizikos.

NTK 33 straipsnio 2 dalyje visos ES valstybės narės įpareigojamos įsteigti nepriklausomą stebėsenos įstaigą. Dabar tai padarė visos ES valstybės narės – būtent 2021 m. pasiektas šis svarbus NTK taikymo stebėsenos tikslas.

Tačiau, kaip pranešta šioje ir ankstesnėse pagrindinių teisių ataskaitose, šios įstaigos toliau susiduria su problemomis, įskaitant nepakankamą finansavimą, infrastruktūrą ir žmogiškuosius išteklius. Pandemija mums taip pat priminė, kad reikia didinti informuotumą apie neįgalųjų, dėl kurių iš esmės veikia tokios įstaigos, teises. Galiausiai Bendrųjų nuostatų reglamente numatytas jo naujas vaidmuo, susijęs su nacionalinėmis įstaigomis, įskaitant NTK atitikties įvairiems ES finansavimo etapams stebėseną, todėl šioms įstaigoms reikės skirti papildomų išteklių.

10.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų skirti pakankamai žmogiškųjų ir finansinių išteklių pagal 33 straipsnio 2 dalį paskirtoms stebėsenos įstaigomis. Jos turėtų stengtis glaudžiai bendradarbiauti su šiomis įstaigomis rengdamos, stebėdamos ir įgyvendindamos atitinkamą politiką ir panaudodamos ES lėšas. Jos taip pat turėtų užtikrinti, kad šios įstaigos būtų gerai aprūpintos ir galėtų veiksmingai ir efektyviai vykdyti savo užduotis, visų pirma per ES politikos ir finansavimo ciklus.

10.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų paspartinti Interneto svetainių prieinamumo direktyvos ir Europos prieinamumo akto įgyvendinimą ir turėtų stengtis užtikrinti prieinamumą ES teisės aktais dar nesusuderintose srityse, kad neįgalieji galėtų visapusiškai dalyvauti visuose gyvenimo aspektuose ir, kaip ir kiti asmenys, turėtų vienodą prieigą prie atviros arba visuomenei suteikiamos infrastruktūros ir paslaugų.

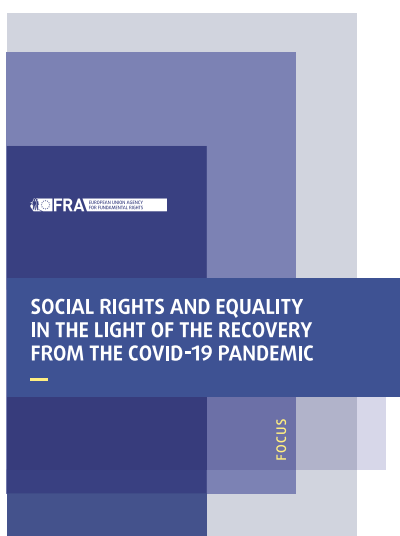
Pagal NTK 9 straipsnį reikalaujama, kad konvencijos susitariančiosios šalys užtikrintų, kad neįgalieji, kaip ir kiti asmenys, turėtų vienodą prieigą prie fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir komunikacijos priemonių, įskaitant informacijos ir komunikacijos technologijas ir sistemas, ir prie kitos atviros arba visuomenei suteikiamos infrastruktūros ir paslaugų miestuose ir kaimo vietovėse.

Per pandemiją išryškėjo informacijos teikimo neįgaliesiems trūkumai. Daugumą viešų svetainių dar reikia tobulinti, nors priimta Interneto svetainių prieinamumo direktyva, o Europos prieinamumo aktas dar tik pradamas įgyvendinti. Prieinamumo problemos išlieka tokiose srityse kaip rinkimų aplinka, teismai ir transportas.

2021 m. pagrindinių teisių apsaugos srityje padaryta pažanga, tačiau neišvengta ir nesėkmių. FRA ataskaitoje *Fundamental Rights Report 2022* („2022 m. ataskaita apie pagrindinių teisių būklę“) apžvelgiami svarbiausi ES 2021 m. sausio–gruodžio mėn. įvykų pokyčiai ir pateikiamos FRA nuomonės šiais klausimais. Atkreipiant dėmesį tiek į laimėjimus, tiek į neišspręstus probleminius klausimus, ataskaitoje nušviečiami svarbiausi klausimai, aptariami ES diskusijose dėl pagrindinių teisių.

Šiais metais daugiausia dėmesio skiriama socialinėms teisėms ir lygybei atsižvelgiant į atsigavimą po COVID-19 pandemijos. Kituose skyriuose nagrinėjami tokie klausimai kaip ES pagrindinių teisių chartija ir jos taikymas valstybėse narėse, lygybė ir nediskriminavimas, rasizmas, ksenofobija ir susijusi nepakanta, romų integracija, prieglobstis ir migracija, informacinė visuomenė, privatumas ir duomenų apsauga, vaiko teisės, teisė kreiptis į teismą ir pokyčiai, susiję su Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimu.

JŪSŲ PAGRINDINIŲ TEISIŲ PROPAGAVIMAS IR APSAUGA VISOJE ES —

Visa FRA ataskaita *Fundamental Rights Report 2022* („2022 m. ataskaita apie pagrindinių teisių būklę“) skelbiama čia: <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/fundamental-rights-report-2022>

Taip pat žr. susijusius FRA leidinius:

- FRA (2022 m.), *2022 m. ataskaita apie pagrindinių teisių būklę. FRA nuomonės*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/fundamental-rights-report-2022-fra-opinions> (skelbiama visomis 24 oficialiomis ES kalbomis)
- FRA (2022 m.), *Social rights and equality in light of the recovery from the Covid-19 pandemic* („Socialinės teisės ir lygybė atsižvelgiant į atsigavimą po COVID-19 pandemijos“) Liuksemburgas, Leidinių biuras, <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/social-rights-equality-recovery-covid-19> (skelbiama anglų ir prancūzų kalbomis)

Ankstesnes FRA konkrečių metų metines ataskaitas apie Europos Sąjungos uždavinius ir laimėjimus pagrindinių teisių srityje galima rasti FRA [svetainėje](#) (anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis).

PAPILDOMA INFORMACIJA

FRA – EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ AGENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viena – Austrija
tel. +43 158030-0 – faksas +43 158030-699
fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights
 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
 twitter.com/EURightsAgency

Europos Sąjungos
leidinių biuras